ಆಲ್ಲ ಚಿರಂಜೀವಿ*

ಯಮಸಂಧಿಯ ದೇವೀರಮ್ಮ

ಯಮಸಂಧಿ ಗ್ರಾಮವು ಹಾಸನ ಜಿಲ್ಲೆ ಬೇಲೂರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿದ್ದು ಬೇಲೂರಿನಿಂದ ಚಿಕ್ಕಮಗಳೂರಿಗೆ ಹೋಗುವ ಹೆದ್ದಾರಿಯಿಂದ ಎಡಗಡೆ ಸುಮಾರು ಹತ್ತು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಯಮಸಂಧಿ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೂ ಕನ್ನಡದ ಮೊದಲನೆಯ ಶಾಸನ ದೊರೆತಿರುವ ಹಲ್ಮಿಡಿ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೂ ನಡುವೆ ಯಗಚಿ ನದಿ ಹರಿಯುತ್ತದೆ.

ಹೊಯ್ಸಳ ವೀರಬಲ್ಲಾಳನ ಮಂತ್ರಿಯಾಗಿದ್ದ ತಂತ್ರಪಾಲಕ ಶಿಖಾಮಣಿ ಹೆಮ್ಮಾಡಿ (ಪೆಮ್ಮಾಡಿ) ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧೭೭ರಲ್ಲಿ ಯಮಸಂಧಿಯನ್ನು ಆ ಪ್ರಾಂತ್ಯದ ಮುಖ್ಯ ಸ್ಥಳವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಕೂಡಲೂರಿನಲ್ಲಿ ಹರಿಹರೇಶ್ವರ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. (ಬೇಲೂರು ೮೬)

ಯಮಸಂಧಿ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಂದಕದ ಗೂಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಅಲ್ಲಿನ ಜನರು 'ನೆಗ ಮುದ್ದಮ್ಮ' ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ವಾಸ್ತವ ವಾಗಿ ಇದು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿರುವ ಶ್ರೀ ಫಲ ವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪ್ರತಿಮೆಯಾಗಿದೆ. ಇದರ ಬಳಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರುವ ಹೊಯ್ಸಳರ ಪ್ರಾರಂಭದ ಕಾಲದ ಚಾಮುಂಡೇಶ್ವರಿ, ಗಣೇಶನ ಪ್ರತಿಮೆಗಳು ಸುಂದರವಾಗಿವೆ. ಈ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ವೀರಭದ್ರ ದೇವಾಲಯವು ಇದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರುತ್ತದೆ. ಊರಿನ ಆಚೆ ಇರುವ ದೊಡ್ಡ ಶಿಲಾಮಂಟಪ ವಿಜಯ ನಗರದ ಕಾಲದ್ದಾಗಿದೆ.

ನಾವು ಇಲ್ಲಿ ಯಮಸಂಧಿ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ತಾಂತ್ರಿಕಾರಾಧನೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಗಮನಿಸುವುದು ಉಚಿತವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಕಂಡೇಯ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಬರುವ ವೃಷ್ವಕ್ಸೇನನ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ 'ಯಮಸಂಧಿ'[1] ಎಂಬ ಹೆಸರಿದೆ. ಊರಿನಾಚೆ ಇರುವ ಶೆಟ್ಟಿಕೆರೆಯ ಸಮೀಪ ದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಯೋಗಿನಿ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುವ ಸುಮಾರು ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಶತಮಾನದ ಹೊಯ್ಸಳರ ಪ್ರಾರಂಭ ಕಾಲದ ಪ್ರತಿಮೆಗಳು ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಈ ದೇವಾಲ ಯದ ಹಿಂಬದಿಯನ್ನು ದೂರದಿಂದ ನೋಡುವವರಿಗೆ ಇದು ಒಂದು ಕೋನಾಕಾರದ ಮಣ್ಣಿನ ದಿಬ್ಬವಾಗಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಇದರ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯದ ಎರಡು ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಕಲ್ಯಾಣಿಗಳು ನಿರ್ಮಾಣ ಗೊಂಡಿವೆ.

ಈ ದೇವಾಲಯ ವಿಸ್ತೀರ್ಣದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಆರು ಅಡಿ ಎತ್ತರ ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಅಡಿ ಅಗಲದ್ದಾಗಿದೆ. ಇದರ ದ್ವಾರ ಪೂರ್ವ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿದೆ. ಒಳಗಡೆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ

---

* ನಂ. ೯೩೫, 'ಸಪ್ತಗಿರಿ' ಶ್ರೀನಗರ ಬಡಾವಣೆ ಬೆಂಗಳೂರು-೫೬೦೦೫೦

1 ಇದು ವಿದ್ಯಾಲಂಕಾರ ಪ್ರೊಫೆಸರ್. ಎಸ್.ಕೆ. ರಾಮಚಂದ್ರರಾವ್ ಅವರಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ

ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿರುವ ಪ್ರಧಾನ ಮೂರ್ತಿಗೆ 'ದೇವೀರಮ್ಮ' ಎಂದೂ ಬಲಗಡೆ ಮುಂದಿನ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಮೂರ್ತಿಗೆ 'ಬಸಮ್ಮ' ಎಂದೂ ಅಲ್ಲಿನ ಜನರು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇವುಗಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಗಿನಿಂದ ತಂದು ಇಟ್ಟಿರಬಹುದಾದ ನವಿಲು ವಾಹನನಾದ ಷಣ್ಮುಖ, ಗಣೇಶ, ಮೋಹಿನಿಯರ ಮೂರು ಪ್ರತಿಮೆಗಳು ಹಾಗೂ ನಾಗರ ಶಿಲ್ಪಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಆಶ್ಚರ್ಯವೇನೆಂದರೆ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಗೌಣವಾಗಿ ಉತ್ತರಕ್ಕೆ ಮುಖ ಮಾಡಿ ನಿಂತಿರುವ ಬಸಮ್ಮನ ಪ್ರತಿಮೆಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಕೈಗಳಿದ್ದು ಪೂರ್ವ ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಮುಖ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನಿಂತಿರುವ ಪ್ರಧಾನ ಮೂರ್ತಿ ದೇವೀರಮ್ಮನಿಗೆ ಎರಡು ಕೈಗಳಿದ್ದು ಭಿನ್ನವಾಗಿರುತ್ತವೆ

ಬಸಮ್ಮನ ನಾಲ್ಕು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಅದರ ಮೇಲು ಭಾಗದ ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಚಕ್ರವಿದೆ. ಅದರ ಕೆಳಭಾಗದ ಬಲಗೈ ಮತ್ತು ಎಡಭಾಗದ ಮೇಲುಗೈ ಭಿನ್ನವಾಗಿದ್ದು ಕೆಳಭಾಗದ ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸರ್ಪದ ಕೆತ್ತನೆ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಬಸಮ್ಮ ದೇವಿ ಒಂದು ಬಸವನ ಮೇಲೆ ಲಲಿತಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಾಳೆ. ಈಕೆಯ ಎಡಗಾಲಿನ ಬಳಿ ಗುಂಗುರು ಕೂದಲಿನ ಒಂದು ರುಂಡದ ಶಿಲ್ಪವಿದೆ. ಬಸವ ಶಿಲ್ಪದ ಹಿಂದುಗಡೆ ಒಂದು ಕೋಣನ ರುಂಡವಿದೆ.

ಪ್ರಧಾನ ಮೂರ್ತಿ ದೇವೀರಮ್ಮ ಒಂದು ಕೋಣನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಲಲಿತಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಾಳೆ. ಈಕೆಯ ಬಲಭಾಗದ ತೊಡೆ ಭಿನ್ನವಾಗಿದ್ದು ಇದರ ಖಂಡ ಶಿಲ್ಪ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಬಿದ್ದಿದೆ. ಇದು ಒಂದು ಸಿಂಹಲಾಂಛನವಿರುವ ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಎಡಗೈಯ ಮುಂದೋಳಿನಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಬಳೆಗಳಿವೆ. ದೇವಿ ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಖಡ್ಗವನ್ನು ಮೇಲು ಮುಖವಾಗಿ ಹಿಡಿದಿರುವ ಕೆತ್ತನೆ ಇವೆ. ಇದರ ಬಲಗೈ ಮುರಿದಿದ್ದು ಇದರ ಭಿನ್ನವಾದ ಶಿಲ್ಪ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣುತ್ತಿಲ್ಲ. ಇದರ ಎಡಗಾಲಿನ ಬಳಿ ಸುಂದರವಾದ ಕೂದಲುಗಳುಳ್ಳ ಒಂದು ರುಂಡದ ಕೆತ್ತನೆ ಇದೆ. ದೇವೀರಮ್ಮನ ಪ್ರಭಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾದ ನಾಗ ಬಂಧಗಳ ಕೆತ್ತನೆ ಇದೆ.

ದೇವೀರಮ್ಮ ಮತ್ತು ಬಸಮ್ಮನ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಿರುವ ಸೊಂಟದ ಪಟ್ಟಿ, ತೋಳ ಬಂದಿ, ಅಗಲವಾದ ಕಂಠಾಭರಣ, ಇಳಿದು ಬಿದ್ದಿರುವ ಮಣಿ ಮಾಲೆ, ಕರ್ಣಾಭರಣ, ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವ ರುಂಡ ಮಾಲೆಗಳು, ಎರಡೂ ಭುಜಗಳ ಮೇಲೆ ಹರಡಿರುವ ಕೇಶರಾಶಿ, ಕರಂಡಮುಕುಟ, ಪ್ರಭಾಮಂಡಲ-ಇವು ಹೊಯ್ಸಳರ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಸುಂದರವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ.

ಈ ಸಣ್ಣ ದೇವಾಲಯದ ಹಿಂದುಗಡೆ ಎರಡು ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುವ ಎರಡು ಕಲ್ಯಾಣಿಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ ಈ ಎರಡು ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಭಿನ್ನವಾದ ಆರಾಧನಾ ಪದ್ಧತಿ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದಿತೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಧಾನಮೂರ್ತಿ ದೇವೀರಮ್ಮನ ಹಿಂದುಗಡೆ, ಕಲ್ಯಾಣಿಯೂ ಚಿಕ್ಕ ಗೌಣವಾಗಿ ನಿಂತಿರುವ ಬಸಮ್ಮನ ಮೂರ್ತಿಯ ಹಿಂದುಗಡೆ ದೊಡ್ಡ ಕಲ್ಯಾಣಿಯೂ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿರುವುದು ಸಂಶೋಧನೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಗಮನಿಸತಕ್ಕದ್ದಾಗಿದೆ.

ಬಸಮ್ಮನ ಪ್ರತಿಮೆಯ ಬಲಪಾರ್ಶ್ವದ ಮೇಲಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಚಕ್ರ, ಕೆಳಗಿನ ಕೈ ಅಭಯ ಹಸ್ತ ಹೊಂದಿದ್ದು ಅದರ ಎಡ ಪಾರ್ಶ್ವದ ಮೇಲಿನ ಕೈ ಕಟಕ ಮುದ್ರೆ ಮತ್ತು ಕೆಳಗಿನದು ನಾಗ ಪಾಶವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ದುರ್ಗಾದೇವಿಯನ್ನು ಹೋಲುತ್ತದೆ[2]. ಇದರ ಬಲ ಭಾಗದ ಮೇಲಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಚಕ್ರ ಮತ್ತು ಎಡ ಭಾಗದ ಕೆಳಗಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ನಾಗಪಾಶ ಮಾತ್ರ ಇದ್ದು ಉಳಿದ ಎರಡು ಕೈಗಳು ಬಹುಶಃ ಸಂಪ್ರದಾಯ ವಿರೋಧಿಗಳ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಇಂಥ ಹೆಸರಿನ ಪ್ರತಿಮೆಯೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗುರುತಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಇದರ ಮೇಲಿನ ಬಲಗೈ

2 T.A. Gopinatha Rao—*Elements of Hindu Iconography*. Vol. I. Part III P. No.341.

ಯಲ್ಲಿರುವ ಚಕ್ರವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಇದು ಅರವತ್ತ-ನಾಲ್ಕು ಮಂದಿ ಯೋಗಿನಿಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳಾದ ವೈಷ್ಣವಿ ಯೆಂದು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಒರಿಸ್ಸಾ ರಾಜ್ಯದ ಬೇರಾಘಾಟ್ ನಲ್ಲಿರುವ ದೇವಾಲಯದ ವೈಷ್ಣವಿ ಪ್ರತಿಮೆ ಶಾಕ್ತ ತಾಂತ್ರಿಕ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದೆ. ಅದೇ ರಾಜ್ಯದ ಹೀರಾ ಪುರದ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿರುವ ಒಬ್ಬ ಯೋಗಿನಿಯ ನಾಲ್ಕು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಕೈಗಳು ಮುರಿದಿದ್ದು ಉಳಿದವುಗಳಲ್ಲಿ ಅದರ ಎಡ ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನ ಮತ್ತು ಕೆಳಗಿನ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ನಾಗ ಪಾಶ ಮತ್ತು ಅಭಯ ಮುದ್ರೆ ಇರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸ ಬಹುದು. ಹೈದರಾಬಾದಿನ ಸಾಲಾರ್‌ಜಂಗ್ ವಸ್ತು ಸಂಗ್ರಹಾಲಯದಲ್ಲಿ ಇದೇ ಮಾದರಿಯ ವೈಷ್ಣವಿಯ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಆದರೆ ಅದು ಬಸವನ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತುಕೊಂಡಿರುವ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರು ವುದಿಲ್ಲ. ಯಮಸಂಧಿಯ ಬಸಮ್ಮನ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ತೌಲನಿಕವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿ ದರೆ ಇದು ಯೋಗಿನಿ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ವೈಷ್ಣವಿ ಪ್ರತಿಮೆಯೆಂದು ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ[3].

ದೇವೀರಮ್ಮ : ದೇವೀರಮ್ಮನ ಶಿಲ್ಪವು ಒರಿಸ್ಸಾ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಹೀರಾಪುರದ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ನವ ಕಾತ್ಯಾಯಿನಿಯರ ಪ್ರತಿಮೆಗಳು ಮನುಷ್ಯನ ರುಂಡ ಗಳ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುವ ಭಂಗಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಎರಡು ಕೈಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾತ್ಯಾಯಿ ನಿಯ ಪ್ರತಿಮೆಯೊಂದರ ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಖಡ್ಗ ವಿದ್ದು ಅದರ ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಕಪಾಲ ಪಾತ್ರೆಯಿಂದ ರಕ್ತ ಪಾನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿವೆ.

ಈ ಪ್ರತಿಮೆಗಳ ತಲೆಗಳ ಮೇಲೆ ನೆರಳಿಗೆಂದು ಕೊಡೆ ಹಾಗೂ ಕೆಲವು ಪ್ರತಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ ತಮಟೆ ಬಾರಿಸುವ ಪುರುಷರ ಕೆತ್ತನೆಗಳೂ, ಈ ದೇವಿಯರ ಕಾಲುಗಳ ಕೆಳಗಡೆ ಪುರುಷರ ರುಂಡ ಗಳಿವೆ ಮತ್ತು ಇವುಗಳ ಎರಡು ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿ ನರಿ ಮತ್ತು ನಾಯಿಗಳ ಕೆತ್ತನೆಗಳಿವೆ. ಈ ಕಾತ್ಯಾಯಿನಿಯರ ಮುಖಗಳಲ್ಲಿ ರೌದ್ರತಾ ಭಾವನೆ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ಎಲ್ಲಾ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಯೋಗಿನಿಯರ ಮತ್ತು ಕಾತ್ಯಾನಿಯರ ಕೈಗಳು ತುಂಡಾಗಿ ಭಿನ್ನ ವಾಗಿದ್ದು ಇವು ಇಂಥ ಹೆಸರಿನ ಪ್ರತಿಮೆಗಳು ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗುರುತಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.[4]

ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯದ ಯಮಸಂಧಿಯಲ್ಲಿರುವ ದೇವೀರಮ್ಮನ ಪ್ರತಿಮೆ ವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಒರಿಸ್ಸಾ ರಾಜ್ಯದ ಕಾತ್ಯಾಯಿನಿಯರ ಶಿಲ್ಪಗಳಿಗಿಂತ ಹಲವು ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆಯ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ದೇವಿ ಒಂದು ಕೋಣನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಲಲಿತಾಸ ನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಇದರ ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಖಡ್ಗದ ಕೆತ್ತನೆ ಇದೆ. ಇವಳ ಬಲಗೈ ಭಿನ್ನ ವಾಗಿದ್ದು ತುಂಡಾಗಿ ಬಿದ್ದಿರುವ ಬಲಭಾಗದ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಇದರ ಮುಂದೋಳು ಅಂಟಿಕೊಂಡಿದೆ. ಈಗ ನಾಪತ್ತೆಯಾಗಿರುವ ಇವಳ ಬಲ ಅಂಗೈಯಲ್ಲಿ ಪಾನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಒಂದು ಕಪಾಲ ಪಾತ್ರೆ ಇದ್ದಿತೆಂದು ಈ ಶಿಲ್ಪದ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ.

ದೇವಿರಮ್ಮನ ಎಡಗೈಯ ಮುಂದೋಳಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಜಾನಪದ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಪ್ರತಿ ಬಿಂಬಿಸುವ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಬಳೆಗಳಿವೆ. ಇವು ಸಂಖ್ಯೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತಾಂತ್ರಿಕ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಆಚರಿಸುವ ಸಂಕೇತಗಳಾಗಿ ತೋರುತ್ತವೆ.

ಒರಿಸ್ಸಾ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಕಾತ್ಯಾಯಿನಿ ಪ್ರತಿಮೆ ಗಳಲ್ಲಿ ಯೋಗಿನಿಯರ ಕೇಶ ಪಾಶ ತಲೆಯ ಹಿಂಭಾಗದ ಎಡಗಡೆ ಅಥವಾ ಬಲಗಡೆಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗಿಕೊಂಡು ಇಳಿ ಬಿದ್ದಿರುತ್ತದೆ. ಯಮಸಂಧಿಯ ದೇವೀರಮ್ಮನ ತಲೆಯ ಕೇಶರಾಶಿಯನ್ನು ಅವಳ ಭುಜಗಳ ಎರಡು ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾಗಿ ಬಿಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಎರಡೂ ರಾಜ್ಯಗಳ ಎರಡು ರೀತಿಯ ಕಾತ್ಯಾಯಿನಿಯರ ಪ್ರತಿಮೆಗಳ

3 H. C. DAS—*Tantricism* A Study of the Yogini cult—P No. 34

4 ಅದೇ. ಪುಟ. 46

ಕಾಲುಗಳ ಬಳಿ ಮಹಿಷಾಸುರನ ರುಂಡದ ಶಿಲ್ಪವನ್ನು ಸಮವಾಗಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಅಂಶಗಳನ್ನೂ ಗಣನೆಗೆ ತಂದು ಕೊಂಡರೆ ಯಮಸಂಧಿಯಲ್ಲಿರುವ ದೇವೀರಮ್ಮನ ಪ್ರತಿಮೆ ದೇವಿ-ಕಾತ್ಯಾಯಿನಿಯದೆಂದು ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು.

ಸಮಾಜದ ಕೆಳಸ್ತರ ವರ್ಗದ ಜನರು ವೇದೋತ್ತರ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಡೆ ದೀರ್ಘಕಾಲ ಹಿಡಿಯುವ ವೈದಿಕ ಯಜ್ಞಯಾಗಗಳು, ಇನ್ನೊಂದು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು ಮೊದಲಾದ ದಾರ್ಶನಿಕ ಗ್ರಂಥಗಳ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಸಿ ತಪಸ್ಸನ್ನಾಚರಿಸಿ ಆತ್ಮೋದ್ಧಾರ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಶ್ರಮಸಾಧ್ಯವಾದ ಮಾರ್ಗ. ಇವೆರಡನ್ನೂ ಸ್ವಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ಅಥವಾ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರತಿಭಟನೆಗಳಿಂದ ಪಾಲಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗದೆ ತಾಂತ್ರಿಕ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಶರಣು ಹೋದರು. ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯ ವೇದೋಪನಿಷತ್ತುಗಳ ಸಾರವನ್ನು, ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಭಕ್ತಿ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಪತಂಜಲಿಯ ಯೋಗ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅಥರ್ವವೇದದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮಂತ್ರಗಳ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಆಯಾಯಾ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಜಾನಪದ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳನ್ನು ಗರ್ಭೀಕರಿಸಿಕೊಂಡು ಜನ ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಸಮಷ್ಟಿ ಸಂದೇಶವನ್ನು ನೀಡಿತು.[6]

ತಾಂತ್ರಿಕ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಗ್ರಂಥಗಳು ಕ್ರಿ. ಶ. ೫೦೦ ರಿಂದ ೯೦೦ ವರೆಗೆ ರಚಿತವಾದ ಪುರಾಣೋಕ್ತಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದುವಾಗಿವೆ[7]

ಯೋಗಿನಿ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಕ್ರಿ.ಶ. ಎಂಟು ಅಥವಾ ಒಂಭತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಸಪ್ತ ಮಾತೃಕೆಯರು ಅಥವಾ ಅಷ್ಟಶಕ್ತಿ ದೇವತೆಗಳ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾನ್ಯತೆಪಡೆಯಿತು.

ಯೋಗಿನಿಯರು ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರು ಅಥವಾ ಪೂಜಾರಿಣಿಯರಾಗಿದ್ದು ಕ್ರಮೇಣ ದೇವತೆಯರ ಆರಾಧನಾ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ದೇವಾಂಶ ಸಂಭೂತರಾಗಿ ಮಾನ್ಯತೆ ಪಡೆದರು. ಸಪ್ತ ಅಥವಾ ಅಷ್ಟ ಮಾತೃಕೆಯರು ಸಂಖ್ಯಾಬಲ ದಿಂದ ಅರವತ್ತ ನಾಲ್ಕು ಅಥವಾ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ಮಂದಿ ಯೋಗಿನಿಯರಾದದ್ದು ಹೀಗೆ ಒಂದು ವಾದವಿದೆ[8].

ಮಾರ್ಕಂಡೇಯ ಪುರಾಣ ಕ್ರಿ. ಶ. ಐದನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿದ್ದು ಅದು ಈ ಅರವತ್ತ ನಾಲ್ಕು ಮಂದಿ ಯೋಗಿನಿಯರ ಮತ್ತು ಕಾತ್ಯಾಯಿನಿಯರ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಮತ್ಸ್ಯಪುರಾಣ,ಕಾಳಿಕಾಪುರಾಣ, ಮತ್ಸ್ಯೇಂದ್ರನಾಥನ ಕೌಲಾಯನ ನಿರ್ಣಯ, ಸ್ಕಂದ ಪುರಾಣ, ಚಂಡಿಪುರಾಣ, ದುರ್ಗಾಪೂಜಾಪದ್ಧತಿ ಮತ್ತು ಮಹಾಭಾಗವತಪುರಾಣ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಯೋಗಿನಿಯರ ಮತ್ತು ನವ ಕಾತ್ಯಾಯಿನಿಯರ ಹೆಸರುಗಳು ಮತ್ತು ಅವರ ಆರಾಧನಾ ಪದ್ಧತಿಗಳು ವಿವರವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು: ಯಮಸಂಧಿಯ ರಾಮೇಗೌಡ, ಪದ್ಮೇಗೌಡ ಮತ್ತು ಕುಂಟುಬ ,ಛಾಯಾಚಿತ್ರಕಾರರಾದ ಅ.ಲ. ನರಸಿಂಹನ್ ಮತ್ತು ಶಿ. ರಾಜೇಂದ್ರಪ್ಪ ಪ್ರೊ॥ ಎಸ್. ಕೆ. ರಾಮಚಂದ್ರರಾವ್ ಅವರಿಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ.

6 Pushpendukumar—*Sakti Cult In ancient India* P. 149
7 J. N. Farquhar—*An Outline of The Religious Literature of India*—P. 200
8 N. N. Bhattacharya—*Hisory of The Sakta Religion*—P. 104-105